

m y ś l t e o l o g i c z n a

HENRYK PIETRAS SJ

POCZĄTKI
TEOLOGII
KOŚCIOŁA

Wydawnictwo WAM
Kraków 2007

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie do pierwszego wydania	5
Wprowadzenie do drugiego wydania	9
Wykaz skrótów	10
Wskazówki bibliograficzne	13
I. Nowe wino w starych bukłakach	15
I.1. Czasy Ojców Apostolskich [1]	15
Pierwsze wspólnoty	15
Etnochrześcijanie	16
Początki systematycznej refleksji	17
Dzieła Ojców Apostolskich	18
I.1.1. Aspekty teologii pierwszych Ojców [2]	26
Rola Chrystusa	27
Zstąpienie do piekieł	27
Teologia imienia	29
I.2. Prześladowania i męczennicy [3]	30
Powody prześladowań	30
Najstarsze Akta	32
Wyznawcy	35
Pragnienie męczeństwa	36
Upadli („lapsi”)	36
I.3. Obrona wiary [4]	38
Cele apologii	39
II. Bycie w Kościele	45
II.1. Natura Kościoła [5]	45
Duch Święty w Kościele	46
Wspólnota miłości	47
Kościół aniołów i ludzi	48
Kościół cesarski	49

II.1.1. Miejsca święte [6]	50
Duchowa przestrzeń	50
Bazyliki	51
Baptysteria	53
Cmentarze	53
II.2. Chrzest	55
II.2.1. Katechumenat [7]	55
II.2.2. Ważność chrztu [8]	64
II.3. Eucharystia [9]	72
Po szabacie	72
II.4. Wspólnota wierzących	81
II.4.1. Teologia małżeństwa [10]	81
Pojęcie prawne i eschatologiczne	81
Dar małżeństwa	82
(Nie)możliwość rozwodu	84
Ku sakramentalności	88
II.4.2. Monastycyzm [11]	89
Początki monastycyzmu chrześcijańskiego	90
Cenobityzm	90
Anachoreci	91
Bazylianie	93
Stylici	94
Pierwsi „kanonicy regularni”	95
Początki duszpasterskich zaangażowań klasztorów	95
II.4.3. Biskupi, prezbiterzy, diakoni [12]	96
Episkopos = presbiteros	96
Episkopat monarchiczny	97
Nałożenie rąk	98
Biskup – faraon	99
Jedyne kapłaństwo Chrystusa	101
Krytyka nadużyć	104
Kapłani Kościoła	105
II.4.4. Prymat Piotra [13]	106
Troska o Kościoły	107
Próba narzucenia daty Wielkanocy	108
Spór o ważność chrztu	110
Władza papieża w Italii	112
„Jest taki zwyczaj”	113
Władza Konstantynopola	114
Przywódstwo na Zachodzie	115
Zwierzchnictwo Piotra	115
Podsumujemy	117

II.5. Pokuta – nawrócenie po chrzcie [14]	118
Chrzest na odpuszczenie grzechów	118
Apostazja	120
Siedem sposobów odpuszczenia grzechów	121
Katarski rygoryzm	122
II.6. Chrześcijańskie szkoły	124
II.6.1. Justyn, Filozof i Męczennik [15]	124
II.6.2. Walentyn gnostyk [16]	124
Gnostycki system	125
II.6.3. Szkoła Pantajnosa w Aleksandrii [17]	129
II.6.4. Klemens – gnostyk antygnostycki [18]	130
II.6.5. Didaskaleion Orygenesa [19]	134
II.6.6. „Szkoła” antiocheńska [20]	137
III. Wykład wiary	141
III.1. Znaczenie Pisma [21]	141
Tradycja żydowska	141
Chrystus „zasadą hermeneutyczną”	142
III.1.1. Egzegeza alegoryczna [22]	143
Hexapla	145
III.1.2. Typologia Hilarego z Poitiers [23]	146
III.1.3. Egzegeza antiocheńska [24]	147
Dosłowność	149
„Świadectwa”	151
III.1.4. Duchowa egzegeza Augustyna [25]	151
III.1.5. Veritas hebraica Hieronima [26]	153
III.2. Bóg Ojciec [27]	155
Ojciec wszechświata	155
Wieczny Ojciec wiecznego Syna	157
Ojciec nasz...	159
III.3. Syn Boży – Słowo – Mesjasz	160
III.3.1. „Na początku było Słowo”	160
III.3.1.1. Chrystus Anioł [28]	160
III.3.1.2. Boski Logos u Filona Aleksandryjskiego	167
Pierworodny	168
Najstarszy z aniołów, jakby archanioł	170
Wieloimienny	174
Początek	175
III.3.1.3. Słowo u Boga [30]	177
Odwieczność Syna	183
Mądrość i Logos	185
Kontrowersja między dwoma Dionizymi	187

III.3.1.4 „Antiocheńskie” wątpliwości Pawła z Samosaty [31]	191
III.3.1.5. Kryzys ariański [32]	193
Początek sporu	193
Poglądy Ariusza	194
Potępienie Ariusza	201
Interwencja cesarza	201
III.3.1.6. Syn równy Ojcu – Sobór Nicejski (325) [33]	202
Wyznanie wiary	204
III.3.1.7. Szukanie alternatywy [34]	208
Ortodoksyjny subordynacjonizm	208
Nowy monarchianizm	210
Działania Atanazego	215
III.3.1.8. Zwycięstwo Atanazego [35]	216
Teologia trynitarna Atanazego	217
III.3.1.9. Precyzacje „Ojców Kapadockich” [36]	221
III.3.2. „Słowo stało się ciałem”	226
III.3.2.1. Człowieczeństwo Jezusa przy „aleksandryjskich” założeniach [37]	226
III.3.2.2. „Człowiek niebiański” [38]	230
Mia physis	232
III.3.2.3. Teologia rozdzielająca – Teodor z Mopsuestii [39]	233
III.3.2.4. Kontrowersja nestoriańska – ile natur tyle osób? [40]	235
Dwuznaczności terminologiczne	238
Stanowisko Celestyna i Sobór Efeski	238
Późna obrona Nestoriusza	240
III.3.2.5. Jedna osoba w dwóch naturach [41]	241
Monofizytyzm Eutychesa	242
„Sobór zbójcecki”	242
Sobór Chalcedoński	243
III.4. Duch Święty	247
III.4.1. Anioł Ducha Świętego i Kościół [42]	247
Podstawy biblijne	247
Duch Święty w pismach judeochrześcijańskich	248
III.4.2. „Cień Syna” (systemy gnostyckie) [43]	257
III.4.3. Boski Święty Duch Prorocy (Justyn) [44]	259
III.4.4. Podobieństwo Boże (Ireneusz z Lyonu) [45]	263
Duch Święty w stworzeniu człowieka	265
Duch proroczy	266
Duch Święty a Jezus	266
Pięćdziesiątnica	268
III.4.5. Osobowy dar Syna (Tertulian) [46]	272
Duch Święty w Trójcy	272
Duch Święty a wcielenie	274

Rola Ducha Świętego	275
III.4.6. Duch uświęcający (Orygenes) [47]	275
Duch w Trójcy Świętej	276
Pochodzenie Ducha Świętego	276
Działanie Ducha Świętego	279
III.4.7. Duch współistotny Ojcu (Atanazy i Bazyli) [48]	283
III.5. Dzieło stworzenia	286
III.5.1. Stworzenie aniołów [49]	287
III.5.2. Aniołowie niżsi od ludzi [50]	292
III.5.3. Byty rozumne (logikoi) od początku (Orygenes) [51]	296
Dusze w świecie idei	296
Platonizm chrześcijański	297
III.5.4. Świat dla apostatów [52]	302
III.5.5. Złe duchy [53]	305
III.5.6. Traducjonizm czy kreacjonizm?	307
Dusza cielesna i dziedziczna	307
III.6. Pierwszy i drugi grzech	309
III.6.1. Grzech kosmiczny (gnostycy) [55]	309
III.6.2. Nieposłuszeństwo dziecka (Ireneusz) [56]	310
Boży nakaz	311
Kłamstwo szatana	313
Skutki nieposłuszeństwa	315
III.6.3. Oddalenie od Boga [57]	319
Grzech w preegzystencji	319
Grzech Adama	321
Kontrowersja pelagiańska	322
III.7. Eschatologia	327
III.7.1. Tradycja hebrajska	327
III.7.2. Millenaryzm [59]	329
III.7.3. Apokatastasis [60]	335
III.7.4. Końcowe zmartwychwstanie [61]	346
III.8. Rzymski skrót wiary – Symbol Apostolski [62]	349
Przekaz tekstu	349
Bóg Ojciec	351
Jezus Chrystus	352
Duch Święty	355
IV. Kościół o sobie samym	357
IV.1. Refleksja nad dziejami	357
Apokaliptyka	357
Dzieła historyczne	358
IV.2. Wartość tradycji [64]	362

V. Słowniki i indeksy	367
V.1. Słownik osób [65]	367
V.2. Zestawienie ważnych pojęć [66]	392
Indeks biblijny	409
Indeks autorów	413

Polecamy książki wydane w serii „Źródeł Myśli Teologicznej”

1. Orygenes, *O zasadach*, 1996
2. Św. Atanazy, *Listy do Serapiona*, 1996
3. Pamfil, *Obrona Orygenesesa*, Rufin, *O sfalszowaniu pism Orygenesesa*, 1996
4. *Trójca Święta*. Tertulian, *Przeciw Prakseaszowi*, Hipolit, *Przeciw Noetosowi*, 1997
5. Teodeoret z Cyru, *Komentarz do Listu św. Pawła Apostoła do Rzymian*, 1997
6. Orygenes, *Korespondencja*, 1997
7. Ireneusz z Lyonu, *Wykład nauki apostoelskiej*, 1997
8. Św. Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, 1998
9. Teodoret z Cyru, *Komentarz do I i II Listu do Koryntian*, 1998
10. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza*, cz. 1, 1998
11. Grzegorz Cudotwórca, *Mowa na cześć Orygenesesa*, 1998
12. Grzech pierwotny. Augustyn, *Proces Pelagiusza*, 1999
13. Mariusz Wiktoryn, *Dziela egzegetyczne*, 1999
14. Teodoret z Cyru, *Komentarz do listów do Galatów, Efezjan, Filipian i Kolosan*, 1999
15. Pelagiusz, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 1999
16. Orygenes, *Homilie o Księgach Izajasza i Ezechiela*, 2000
17. Demonologia w nauce Ojców Kościoła. Hipolit, *O antychryście*, 2000
18. Św. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*, (cz. 1; hom. 1-40), 2000
19. Ambrozjaster, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 2000
20. Teodoret z Cyru, *Komentarz do Listów do Tes., Tym., Tyt., Filem. i Hebr.*, 2001
21. Św. Grzegorz z Nyssy, *Drobne pisma trynitarne*, 2001
22. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Theodota*, 2001
23. Św. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*, (cz. 2; homilie 41-90), 2001
24. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom I, 2001
25. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza* (cz. 2), 2002
26. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom II, 2002
27. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według św. Jana*, 2003
28. Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz, *Komentarze do Listu do Tytusa*, 2003
29. Rufin z Akwilei, *Obrona przed zarzutami Hieronima*, 2003
30. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom III, 2003
31. Św. Ambroży, *Wyjaśnienie symbolu. O tajemnicach. O sakramentach*, 2004
32. Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, 2004
33. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom IV, 2004
34. Grzegorz z Nyssy, *Homilie do błogosławieństw*, 2005
35. Nowacjan, *O Trójcy Świętej*, 2005
36. *Korespondencja między chrześcijaninem a muzułmaninem*, 2005
37. *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*, (Synody i Kolekcje Praw, tom I), 2006
38. Augustyn z Hippony, *O chrzcie*, 2006
39. Grzegorz z Nyssy, *O stworzeniu człowieka*, 2006
40. Aureliusz Prudencjusz Klemens, *Wieńce męczeńskie*, 2006
41. Św. Jan Chryzostom, *Mowy przeciwko judaizantom i Żydom. Przeciwno Żydom i Hellenom*, 2007
42. *Konstytucje apostoelskie*, (Synody i Kolekcje Praw, tom II), 2007